

РОЗДІЛ 11 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.171

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/158>

ПРОБЛЕМА «ДЕФИЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» ЯК ЗАГРОЗА ЦІННОСТЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

THE PROBLEM OF THE “DEFICIT OF DEMOCRACY” AS A THREAT TO THE VALUES OF THE EUROPEAN UNION

Асірян С.Р., к.ю.н.,

асистент кафедри права Європейського Союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Бухова Д.М., студентка III курсу факультету прокуратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кречик А.С., студент III курсу факультету прокуратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено аналізу проблеми «дефіциту демократії» в Європейському Союзі. Розглянуто основні положення Договору про ЄС щодо демократичних принципів, зокрема дотримання принципу рівності громадян, принцип представницької демократії, вимоги до демократичності діяльності установ Союзу. Проаналізовано історію виникнення терміну «дефіцит демократії» та підходи до його визначення. Виділено основні причини існування даної проблеми в Європейському Союзі, такі як: нерівномірний розподіл влади, складні процеси прийняття рішень, менші повноваження Парламенту ЄС у сфері законотворчості порівняно з Європейською Комісією, брак прозорості, зростання абсентеїзму, технократичне управління та інші. Приділено увагу Лісабонському договору, що набрав чинності у 2009 році, положення якого внесли зміни в інституційні механізми з метою мінімізації проблеми демократичного дефіциту в Європейському Союзі: збільшення повноважень Європейського Парламенту, посилення ролі національних парламентів, підвищення прозорості процесів прийняття рішень та формування механізмів заохочення участі громадян до даних процесів, реформи, спрямовані на підвищення демократичної легітимності інституцій ЄС.

Зазначено, що на думку деяких експертів, «дефіцит демократії» в ЄС може бути перебільшеним, звернуто увагу на аргументи щодо даної позиції. Досліджено питання порушення державами-членами демократичних принципів і наслідки, до яких це призводить. Визначено, що сьогодні загрозою для ЄС є «дефіцит демократії» на національному рівні в деяких країнах-членах ЄС, проаналізовано приклад Угорщини як країни, уряд якої відкидає фундаментальні норми ЄС, що призводить до демократичного відставання. Наголошено на необхідності подолати недоліки політики не лише на рівні Європейського Союзу, а й «дефіцит демократії» країн-членів заради підтримання демократичності усього європейського простору.

Ключові слова: демократія, Європейський Союз, «дефіцит демократії», цінності.

The article is devoted to the analysis of the problem of the “democracy deficit” in the European Union. The main provisions of the Treaty on European Union regarding democratic principles are considered. These are provisions such as compliance with the principle of equality of citizens, the principle of representative democracy, and requirements for the democratic activity of Union institutions. The history of the emergence of the term “deficit of democracy” and approaches to its definition are analyzed. The main reasons for the existence of this problem in the European Union are highlighted. These are reasons such as uneven distribution of power, complex decision-making processes, lesser powers of the EU Parliament in the field of law-making compared to the European Commission, lack of transparency, increase in absenteeism, technocratic control, and others. Attention is paid to the Lisbon Treaty, which entered into force in 2009, the provisions of which made changes in institutional mechanisms to minimize the problem of “democratic deficit” in the European Union: increasing the powers of the European Parliament, strengthening the role of national parliaments, increasing the transparency of decision-making processes and forming mechanisms to encourage citizen participation in these processes, reforms aimed at increasing the democratic legitimacy of EU institutions.

It was noted that, according to some experts, the “deficit of democracy” in the EU may be exaggerated, and attention was paid to the arguments regarding this position. The issue of violation of democratic principles by the member states and the consequences that this leads to is investigated. It was determined that the threat to the EU today is the “deficit of democracy” at the national level in some EU member states. The example of Hungary is analyzed as a country whose government rejects the fundamental norms of the EU, which leads to democratic backwardness. It is emphasized the need to overcome policy shortcomings not only at the level of the European Union but also the “deficit of democracy” of the member countries to maintain the democracy of the entire European space.

Key words: democracy, European Union, “deficit of democracy”, values.

Постановка проблеми. станом на сьогодні Європейський Союз є унікальним міждержавним утворенням, одним із найвпливовіших суб'єктів світової політики та економіки. Для багатьох європейських країн є привабливою участю у цьому об'єднанні: стабільна економіка, власна система управління, широкий перелік прав та свобод громадян, високий рівень життя. В своїх установчих договорах Союз проголошує ряд цінностей, на яких він базується, однією з таких є демократія. Проте наприкінці минулого століття все частіше ЄС почали звинувачувати у недостатній демократичності, що знайшло своє відобра-

ження в понятті «дефіцит демократії». З огляду на це, важливим є проаналізувати аспекти даного питання і визначити чи не є це явище загрозою цінностям Європейського Союзу в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. дослідженню питань проблеми «дефіциту демократії» в ЄС присвятили свої праці О.Я. Трагнюк, І.В. Яковюк, О.М. Поліванова, Є.В. Ткаченко, Н.А. Віннікова, Н.І. Андрусевич та інші.

Метою статті є аналіз причин виникнення проблеми «дефіциту демократії» в Європейському Союзі та її вплив

на функціонування Союзу та дотримання його цінностей в цілому.

Виклад основного матеріалу. Для європейського континенту ХХ століття стало століттям потрясінь. Антидемократичні режими швидко розповсюджувались та мали достатньо велику кількість своїх прихильників: фашизм, нацизм та інші різновиди тоталітарних ідеологій буквально заповнили Європу. Більшість з них зазнали краху після Другої світової війни. Загалом, з цього часу почалось найбільш потужне поширення демократії в Європі: перебудова більшості країн на демократичних засадах, падіння соціалістичних режимів, розпад СРСР і поява нових суверенних держав. Однією зі значних подій минулого століття стало створення Європейського Союзу.

Ідея створення міждержавного утворення в Європі має глибоке історичне коріння, але саме з проголошенням «плану Шумана» 9 травня 1950 року більшість науковців пов'язують початок процесу європейської інтеграції, яка на своєму шляху послідовно пройшла декілька етапів. Підписання Паризького договору про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі, Римських договорів про створення Європейського економічного співтовариства і про створення Європейського співтовариства з атомної енергії, і, врешті-решт, підписання 7 лютого 1992 року у Маастрихті Договору про Європейський Союз призвело до виникнення унікального міждержавного інтеграційного об'єднання з особливою правовою та політичною природою, що базується на певних цінностях, ключовою з яких є демократія.

Термін «демократія» походить від грецького *δημος* – народ і *κρατος* – влада [1]. Демократія ґрунтується на народовладді, і, як говорив американський президент А.Лінкольн, є «правлінням народу, вибраним народом і для народу». Серед вчених існують різні думки щодо того, коли зародилась ідея демократії в світі, проте першим її ідеологом вважають Перікла – афінського стратега, який стверджував, що саме демократія сприяє розвитку толерантності й вихованню у людини громадянського духу [2]. За часи свого існування людство сформулово достатньо велику кількість цінностей, з-поміж яких виділяються демократичні цінності – як найяскравіші та певною мірою неоднозначні. Формування демократичних цінностей відбулося в часи Великої французької революції 1789 року, під час якої провідними гаслами стали «Свобода» (*Liberte'*), «Рівність» (*Egalite'*) та «Братерство» (*Fratarnite'*) [3]. Проте минуло багато часу від моменту проголошення цих гасел до їх практичного втілення.

Стаття 2 Договору про ЄС серед цінностей як ключових ідей та світоглядних принципів Союзу, виділяє демократію [4]. Окрім цього, низка інших положень даного Договору приділяє увагу демократичним цінностям. Особливо це прослідковується у розділі II під назвою «ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ». Так, зокрема, стаття 10 закріплює, що функціонування Союзу засновано на принципі представницької демократії, а громадяни безпосередньо представлені на рівні Союзу в Європейському Парламенті. Кожен громадянин має право брати участь у демократичному житті Союзу, рішення якого приймаються якомога відкритіше та ближче до громадян. Також положеннями частини 4 даної статті визначено, що політичні партії на європейському рівні сприяють формуванню європейської політичної свідомості та висловлюванню волі громадян Союзу.

Крім цього, в статті 11 Договору про ЄС закріплені вимоги до демократичності діяльності установ Союзу, які повинні належними засобами надавати громадянам та представницьким об'єднанням змогу висловлювати свої погляди в усіх сферах діяльності Союзу та прилюдно обмінюватися думками. Серед вимог до інституцій важливою є підтримка відкритого, прозорого та регулярного діалогу з представницькими об'єднаннями та громадянським суспільством.

Попри велику кількість законодавчих положень щодо демократії, потужність ЄС як економічного союзу, що займає друге місце у світі за обсягом ВВП та міцність ЄС як політичного союзу, який має свою власну систему управління та є унікальною моделлю інтеграції, наприкінці минулого століття все частіше ЄС звинувачували у недостатній демократичності, що знайшло своє відображення в понятті «дефіцит демократії», яке було введено в науковий обіг та практичний вжиток у 1970-х рр.

Запровадження терміну пов'язують з іменем французького юриста, експерта з економічних питань Європейських співтовариств Жоржем Веделем після його виступу 25.05.1972 з Доповіддю, яка була присвячена необхідності розширення законодавчих повноважень Європарламенту (при цьому у документі термін «дефіцит демократії» не згадувався, однак було надано його загальну характеристику) [5]. Проте він є настільки неоднозначним, що може здатися, що «дефіцит демократії» дорівнює недемократичності ЄС, що є не зовсім правильним. Тому виникає питання, що насправді він означає і до яких процесів має відношення, адже потрібно дослідити, чи весь процес європейської інтеграції можна назвати таким терміном, чи проблема стосується окремих його аспектів?

Дискусії щодо питання демократії ЄС є досить розмитими і впливають з того факту, що ЄС – суб'єкт права *sui generis*, що має власні наднаціональні інституції, а тому далекий від класичної національної держави. Такі дискусії залежать від того, яким демократичним вимогам, на думку науковців, повинен задовольняти наднаціональний політичний порядок. Не зрозуміло, чи оцінкою прийняття рішень в ЄС має бути національна демократія, чи для цього слід винайти конкретний шаблон [6].

Взагалі термін «дефіцит» означає нестача чого-небудь порівняно з потребою, і якщо поєднати його з демократією, то це певна невідповідність між основними вимогами сучасних демократичних цінностей та реальними умовами на яких базується політичний устрій. У випадку з ЄС це означає уявну відсутність доступності або відсутність представництва пересічного громадянина щодо інституцій ЄС – відчуття розриву між повноваженнями цих інституцій та уявною нездатністю громадян впливати на їх рішення [7].

Розрізняють два підходи до дефіциту демократії в ЄС: інституційний та соціально-психологічний [8].

Згідно з інституційним підходом, передача законодавчих повноважень національним парламентам у рамках європейської інтеграції не була супроводжена рівним ступенем демократичної підзвітності та законодавчого внеску з боку Європейського Парламенту – єдиного прямо обраного законодавчого органу на рівні Союзу. Багато дослідників стверджують, що процес європейської інтеграції сприяє встановленню привілеїв виконавчій владі за рахунок прямо обраних законодавчих органів, але дискусії про дефіцит демократії часто більше зосереджуються на повноваженнях невіборних європейських інституцій.

Другий – соціально-психологічний підхід, який стверджує, що «європейський народ» є необхідною передумовою для існування європейської демократії, а відсутність «громадянського ми» є коренем демократичного дефіциту в ЄС. Це становить загрозу демократичній легітимності Європарламенту через низьку явку на європейських виборах. Транснаціональний демос можна розглядати як гетерогенну спільноту громадян, які демонструють активну зацікавленість у демократичному управлінні більшою політичною системою і ідентифікують себе з центральними владними інституціями. Це означає, що множинність стає єдиністю без втрати своєї множинності. Основний акцент робиться на зміні сприйняття європейцями

свої ідентичності та спільнот, до яких вони належать, замість зміни політичних інститутів.

За словами Маркуса Хьорета, з появою Єдиного європейського акту (1987) та Маастрихтського договору (1992) стало очевидним питання демократичної легітимності. Ці договори призвели до передачі політичних рішень та повноважень з національного на європейський рівень, що призвело до послаблення демократичного впливу та контролю на національному рівні. Однак, на європейському рівні не було достатньо сильних демократичних інститутів та процесів, які могли б винагородити цю передачу влади.

Андреас Фьоллесдал та Саймон Хікс посилюються на «стандартну версію» дефіциту демократії та виділяють такі його причини:

1) Нерівномірний розподіл влади. Влада в ЄС розподілена нерівномірно, тому Європарламент, як виборний інститут, має більш слабкі повноваження на відміну від невиборних, які мають значну концентрацію влади та управлінських функцій.

2) Парламент ЄС має відносно менші повноваження у сфері законотворчості порівняно з Європейською Комісією, яка не є виборною інституцією, а тому не отримує своєї легітимності від народу, хоча відіграє значну роль у процесі прийняття рішень.

3) Складні процеси прийняття рішень. Процес прийняття рішень в ЄС включає в себе складну систему інституцій та процедур, що ускладнює розуміння громадянами того, як приймаються рішення і хто за них відповідає. Складна система управління ЄС також може ускладнювати вплив громадян на рішення, які впливають на їхнє повсякденне життя.

4) Відсутній зв'язок між логікою внутрішньої політики, яка вважається демократичною, і логікою політики ЄС, яка вважається елітарною і технократичною, наслідком чого є недостатня участь національних парламентів у формуванні політики ЄС.

5) Відсутність загальноєвропейських виборів, а також зростання абсентеїзму.

6) Брак прозорості: Процеси прийняття рішень в ЄС часто критикують за недостатню прозорість, що може ускладнити громадянам можливість притягнення осіб, які приймають рішення, до політичної відповідальності за їхні дії. Наприклад, переговори щодо Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства (ТТІП) критикували за недостатню прозорість, а громадяни відчували, що вони залишаються поза процесом [9].

Критика демократичності ЄС вимагала негайних дій для вирішення цієї проблеми. Було запропоновано різні позиції щодо пом'якшення дефіциту демократії, але основну увагу було приділено інституційному рішення, яке полягало у залученні громадськості до прийняття рішень та політичної підзвітності на рівні ЄС. Ніццький договір, підписаний у 2001 році, продемонстрував межі можливостей політиків покращити демократичну якість ЄС. Були запроваджені лише скромні інституційні реформи. Тому 15 грудня 2001 року Європейська Рада на своєму засіданні в Ласкені прийняла Декларацію про майбутнє Європейського Союзу, яка зобов'язала Союз стати більш демократичним, прозорим та ефективним. Лісабонський договір, який набув чинності в 2009 році, був частково розроблений для вирішення проблеми дефіциту демократії в ЄС. Договір містить кілька положень, спрямованих на підвищення прозорості, підзвітності та залучення громадян до процесу прийняття рішень в ЄС. Деякі з цих положень включають:

1) збільшення повноважень Європейського Парламенту. Лісабонський договір надав Європейському Парламенту більше повноважень, включаючи право голосу в бюджетному процесі ЄС та більший контроль над законодавством у таких сферах, як правосуддя та внутрішні

справи. Відповідно до ч. 1 ст. 14 Договору 2007 року «Європейський парламент спільно з Радою здійснює законодавчу і бюджетну функції. Він здійснює функцію політичного контролю та консультативну функцію згідно з умовами, передбаченими Договорами. Він обирає Голову Комісії»;

2) Договір про Європейський Союз сприяв посиленню ролі національних парламентів у перегляді законодавства ЄС та забезпеченні його відповідності принципу субсидіарності. Цей принцип визначає, що рішення мають бути прийняті на найбільш відповідному рівні влади. З метою зміцнення контролю за дотриманням принципу субсидіарності, було створено нову систему для національних парламентів, яка дозволяє їм висловлювати свої думки стосовно проєктів нормативно-правових актів ЄС. Зокрема, Протокол № 2 надає кожному національному парламенту право викласти аргументовану думку щодо проєкту нормативно-правового акта, який не відповідає принципу субсидіарності. Якщо третина голосів від загальної кількості голосів, наданих національним парламентам, вважає, що проєкт не відповідає принципу субсидіарності, то він підлягає перегляду. Таким чином, роль національних парламентів у контролі за законодавством ЄС була посилена.

3) більша прозорість. Лісабонський договір містить положення, спрямовані на підвищення прозорості процесів прийняття рішень в ЄС. Наприклад, він створив реєстр лобістів, які намагаються впливати на інституції ЄС, і вимагав публікації інформації про законодавчі пропозиції ЄС.

4) покращення участі громадян у прийнятті рішень. Договір запровадив нові механізми заохочення участі громадян у процесі прийняття рішень в ЄС, такі як Європейська громадянська ініціатива: щонайменше один мільйон громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській Комісії в межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, треба ухвалити правовий акт Союзу на виконання Договорів.

5) більш демократичне прийняття рішень. Договір запровадив реформи, спрямовані на підвищення демократичної легітимності інституцій ЄС, такі як створення посади постійного Президента Європейської Ради та Високого представника з питань зовнішньої політики і політики безпеки.

Лісабонський договір став важливим кроком у зменшенні дефіциту демократії в ЄС. Проте деякі критики вважають, що необхідно зробити більше для забезпечення прозорості та демократичної підзвітності інститутів ЄС. Зазначимо, що деякі експерти стверджують, що дефіцит демократії в ЄС може бути перебільшеним. Наприклад, А. Моравчик у своєму дослідженні вважає, що ЄС є практично таким же демократичним, а в цілому більш демократичним, ніж його держави-члени. Він пропонує шість альтернативних визначень «дефіциту демократії», які охоплюють весь спектр критики, що лунає сьогодні на адресу ЄС, і доводить, що це міф.

Міф перший. ЄС – це потужна наддержава, яка зазіхає на повноваження національних урядів вирішувати основні проблеми своїх громадян.

Політика ЄС обмежується приблизно 10-20% національних рішень, переважно з питань, які не є важливими для виборців, тоді як національні уряди зберігають контроль над більшістю інших, як правило, більш важливих питань.

Міф другий. ЄС – це свавільна, неконтрольована технократія, керована чиновниками, яким бракує належних стримувань і противаг, таких як прозорість, система стримувань і противаг та національний нагляд.

ЄС не є свавільною технократією, а діє в умовах більшості фіскальних, примусових та адміністративних обмежень, вимог до прозорості, вужчої системи стримувань

і противаг та ширшого діапазону національного контролю, ніж національні уряди країн-членів.

Міф третій. Рішення в ЄС приймаються необраними чиновниками, які не підлягають реальній демократичній підзвітності.

Майже всі, хто приймає рішення в ЄС, є демократично підзвітними, і сама їх кількість означає, що загальний рівень прямої підзвітності є вищим, ніж у національному процесі прийняття рішень.

Міф четвертий. Негативні результати референдумів у таких країнах, як Франція, Нідерланди та Ірландія, свідчать про фундаментальну неприязнь або недовіру європейських громадян до ЄС та його інституцій.

Міф п'ятий. Громадяни не довіряють європейським інституціям та не беруть участі в них, оскільки вони не заохочують масову участь громадськості. Але більш активна участь громадськості може підвищити популярність ЄС та довіру до нього.

Насправді європейські політичні інститути користуються такою ж або навіть більшою довірою населення, ніж національні, можливо, частково тому, що вони не є партисипативними. Інституційна реформа, ймовірно, не збільшить довіру та популярність ЄС, а навпаки, може знизити їх.

Міф шостий. Виборці не беруть активної та інтелектуальної участі в європейській політиці через відсутність інституційних можливостей для збільшення участі.

Але насправді, виборці не обговорюють справи ЄС настільки, щоб витратити на них достатньо часу та енергії, але не через відсутність можливостей. Заохочення до більшої участі у дебатах, які породжують необгрунтовану дискусію, може бути контрпродуктивним [10].

Як бачимо, питання про «дефіцит демократії» в ЄС є неоднозначним. Протягом багатьох років багато дослідників європейської інтеграції стверджували, що ЄС страждає від демократичного дефіциту через відсутність залучення громадськості та політичної підзвітності на рівні ЄС, а також відсутність спільної публічної сфери або спільних демократій, характерних для національних демократій. Ми вважаємо, що на сучасному етапі «дефіцит демократії» дійсно є перебільшеним, оскільки Лісабонським договором більшість питань були вирішені, хоча й існують свої недоліки. Проте наразі загрозою є не власні демократичні недоліки ЄС, а дефіцит демократії на національному рівні в деяких країнах-членах ЄС, які сповзають до авторитаризму.

З моменту свого створення ЄС був створений як союз демократій, і врешті-решт чітко висуває вимоги, що держави, які бажають приєднатися до союзу, повинні мати «стабільні інститути, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу до меншин і захист їх». Тим не менш, держави-члени взяли на себе зобов'язання в договорах ЄС підтримувати сукупність основних цінностей, включаючи демократію, плюралізм і верховенство права. Для цього було встановлено механізми щодо санкціонування держав, які серйозно і наполегливо порушували ці демократичні цінності [11].

Останні епізоди «демократичного відступу» в Угорщині, Польщі, Румунії, Болгарії, Словенії та інших країнах-членах ЄС привели багатьох спостерігачів до висновку, що ці основні демократичні цінності опинилися під загрозою. Наприклад, в результаті змін, внесених через конституційні і законодавчі зміни, в Угорщині відбулося зосередження влади в руках угорського уряду Орбана. Це стало можливим завдяки новій конституції 2011 року та іншим законам, які уряд Орбана ввів у дію, а також поправкам до них. Це призвело до відсутності попередніх конституційних обмежень і контролю над раніше незалежними державними органами, такими як омбудсмен із захисту даних, Національна виборча комісія і Національна рада ЗМІ.

Режим уряду Орбана був націлений на запровадження цензури і впровадження нових правил, які загрожували журналістам штрафними санкціями, якщо вони не відповідали вимогам регулюючих органів щодо «збалансованості, точності, ретельності, об'єктивності і відповідальності» їхнього змісту.

Ці зміни відбулися в Угорщині, яка залишалася членом Європейського союзу, організації, що прагне забезпечувати демократію та верховенство права в своїх державах-членах. Уряд Орбана завжди стверджував, що його режим є демократичним, але насправді він відкидав фундаментальні норми ЄС і призводив до демократичного відставання Угорщини [12].

Європейська комісія фактично розпочала ряд проваджень щодо порушень прав Угорщини в Європейському суді, спрямованих на конкретні порушення директив і регламентів ЄС з боку уряду Орбана. Цей індивідуальний підхід дозволив здійснити тиск на уряд Орбана, щоб переглянути деякі з його найбільш суперечливих заходів. Однак, ці дії зосереджені на технічних питаннях дотримання законодавства ЄС, тому не відображають системний характер нападів режиму Орбана на верховенство права та демократичний плюралізм, продовжуючи при цьому своє прагнення до консолідації влади [11].

Україна перебуває у стані повномасштабної війни, яка веде боротьбу за демократію та свободу, і багато країн ЄС підтримують її суверенітет та незалежність. Проте уряд Угорщини здійснює дії, які гальмують цю підтримку, протиставляється санкціям проти Росії, виступає проти надання фінансування та озброєння Україні. Крім того, Угорщина заблокувала спільну заяву країн-членів ЄС щодо арешту Путіна. Це свідчить про те, що держава ставить свої інтереси вище інтересів ЄС, наслідком чого є підірвання єдності «європейського народу» та підтримка авторитаризму, саме в той момент, коли ЄС прагне зберегти згуртованість перед лицем російської агресії в Україні.

Ці події нагадують нам, що ЄС повинен відігравати життєво важливу роль у захисті демократії та верховенства права в державах-членах, де ці цінності знаходяться під загрозою [13].

Погоджуємось з думкою Романо Проді, який вважає, що європейський процес може бути життєздатним за умови подвійної легітимності: безпосередньої легітимності європейського народу, який представляють депутати європейського парламенту; та легітимності держав-членів, яка базується на демократичних національних виборах та додержання демократичних принципів в цілому [14].

Висновок. Можна відзначити, що проблема дефіциту демократії в ЄС не є новою і вже давно обговорюється як в наукових колах, так і в громадському дискурсі. Хоча Європейський Союз здійснює значну кількість демократичних процедур та механізмів, проте його система прийняття рішень не є ідеальною, хоча Лісабонським договором деякі проблемні питання були усунуто: збільшення прозорості та відкритості в прийнятті рішень, залучення громадськості до процесу прийняття рішень та підвищення ролі парламентів та інших демократичних інституцій. У вирішенні проблем демократії важливо зрозуміти, що демократія – це не просто процедури та механізми, а про активну участь громадян у прийнятті рішень.

Якщо більшість попередніх досліджень щодо демократичного дефіциту стосувалися недоліків політики на рівні ЄС, то сьогодні ми повинні запитати, чи може ЄС подолати демократичний дефіцит своїх країн-членів. Таке явище в державах-членах ЄС – це серйозна загроза для усього союзу та потребує негайних заходів для вирішення, оскільки може призвести до порушення прав людини та загрожувати демократії в усьому ЄС. Проблеми з демократією в деяких країнах не можуть бути вирішені лише внутрішніми зусиллями цих країн, а потребують дій

союзу в цілому, тому національні та міжнародні організації повинні спільно працювати над покращенням демократичних процесів у всіх державах-членах, щоб забезпечити стабільність та успішний розвиток Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лісовий В. С. Демократія. Енциклопедія Сучасної України. Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. URL: <https://esu.com.ua/article-21478> (дата звернення: 13.04.2023).
2. Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 230 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/demokrat_golov.pdf (дата звернення: 13.04.2023).
3. Кудряченко А. Зasadничі демократичні цінності їх вплив на розбудову громадянського суспільства в країнах Європи. *Віче*. 2015. №2. С.3-7. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/4541/> (дата звернення: 13.04.2023).
4. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT> (дата звернення: 13.04.2023).
5. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник . Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.; за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 360 с.
6. Ignacio Sánchez-Cuenca. From a Deficit of Democracy to a Technocratic Order: The Postcrisis Debate on Europe. *Annual Review of Political Science*, Volume 20, 2017. С. 351–369. URL: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-polisci-061915-110623> (дата звернення: 13.04.2023).
7. Democratic deficit. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/democratic-deficit.html> (дата звернення: 13.04.2023).
8. Jedlecka W., Zagadnienie deficytu demokratycznego w Unii Europejskiej, *Przegląd Prawa i Administracji* 2012. URL: https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/117529/PDF/03_Jedlecka_W_Zagadnienie_deficytu_demokratycznego_w_Unii_Europejskiej.pdf (дата звернення: 13.04.2023).
9. Follesdal, Andreas and Hix. Simon: Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik. *European Governance Paper 2*, Oslo, 2005. URL: <http://www.connexnetwork.org/eurogov/pdf/egg-connex-C-05-02.pdf> (дата звернення: 13.04.2023).
10. Andrew Moravcsik. The Myth of Europe's Democratic Deficit». *Intereconomics: Journal of European Public*, 2008. Ст. 331–340. URL: http://www.princeton.edu/~amoravcs/library/myth_european.pdf (дата звернення: 13.04.2023).
11. Kelemen, R. Europe's Other Democratic Deficit: National Authoritarianism in Europe's Democratic Union. *Government and Opposition*, 52(2), 2017. С. 211–238.
12. Kelemen, R.D. Europe's Hungary Problem. *Foreign Affairs*, 20 September 2015. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2015-09-20/europes-hungary-problem> (дата звернення: 13.04.2023).
13. Muller, J.W. What, if Anything, is Wrong with a Copenhagen Commission? *Transatlantic Academy Working Paper*, 24 July 2013.
14. Промова Романо Проді, пленарна сесія Європарламенту, жовтень 2000 року. Ніццький договір та розширення ЄС . Міністерство юстиції України, центр порівняльного права / Романо Проді. К., 2001. С. 66–74.